

3. Statutes of the International Committee of the Red Cross Adopted on 21 December 2017 URL: <https://www.icrc.org/en/document/statutes-international-committee-red-cross-0>

4. Statutes of the International Red Cross and Red Crescent movement URL: <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/statutes-en-a5.pdf>

5. Урядовий портал URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mvs>

6. International Committee of the Red Cross URL: <https://www.icrc.org/en/document/international-humanitarian-law-in-divided-world>

7. Гуманітарний доступ. під час збройних конфліктів: основні висновки URL: <https://www.genevacall.org/wp-content/uploads/2021/09/Article-Humanitarian-Access-UKR-converted.pdf>

Акіменко Юлія Юріївна

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРИНЦИП ЕКСТЕРИТОРІАЛЬНОСТІ У ПРАКТИЦІ ЄСПЛ

Екстериторіальність або екстериторіальне застосування міжнародних та регіональних міжнародних договорів про права людини стосується визнання державами-учасницями, що положення цих договорів можуть бути застосовані до визначеної особи або групи осіб, які перебувають за межами території держав-учасниць, проте, на думку компетентного органу (міжнародної інстанції) зазначені у міжнародному договорі права особи мають бути захищені саме цим міжнародним договором, або ці права кореспондують до обов'язків держави-учасниці поза межами її суверенної території.

Комісія міжнародного права ООН пропонує тлумачити поняття екстериторіальної юрисдикції як «таке, що стосується здійснення

суверенного права або повноважень певної держави за межами її території», «таке, що стосується здійснення юрисдикції будь-якою державою на основі її внутрішнього права і в її власних національних інтересах, а не як застосування іноземного права чи міжнародного права» [1]. Поняття ж екстериторіальності відносно будь-якої держави – як «таке, що стосується сфери за межами її території, включаючи сушу, внутрішні води, територіальне море, а також дотичний повітряний простір. Ця сфера може бути частиною території іншої держави чи перебувати поза територіальною юрисдикцією держав, а саме у межах відкритого моря та дотичного до нього повітряного простору або у просторі космічному».

Стаття 1 Європейської конвенції з прав людини вказує на те, що зобов'язання держави поширюватимуться на кожного «в межах її юрисдикції». Таким чином, здійснення юрисдикції є критерієм та необхідною умовою для притягнення держави до відповідальності за порушення Конвенції. [2]

Проте Європейський суд з прав людини (надалі – ЄСПЛ) аналізуючи обставини по справі *Banković and others v. Belgium*, змінив своє ставлення до концепції розуміння юрисдикції лише територіально, зауваживши, що юрисдикція виникає також екстериторіально за виняткових обставин. У цій справі Суд визнав, що екстериторіальна юрисдикція може виникати у надзвичайних випадках коли держава здійснює ефективний контроль над певною іноземною територією і проживаючим на ній населенням в результаті воєнної окупації, мовчазної згоди або запрошення влади цієї іноземної держави і при цьому здійснює всі або частину публічних функцій, які зазвичай повинні здійснюватися владою.[3]

Прикладів спроб визначити екстериторіальність у практиці ЄСПЛ досить багато, а у світлі одного з знакових рішень для України (*Ukraine and the Netherlands v. Russia*) [4] та щоденних новин щодо окупації території України та порушення прав людини на цих територіях включаючи масову примусову депортацію, дослідження цієї правової конструкції є вельми

актуальним. Результатом різного розуміння юрисдикції та встановлення відповідальних осіб за порушення прав людини є підставою для великої кількості наукових досліджень як про недоліки підходу Суду, так і про наслідки встановлення єдиного підходу до розуміння, яким би міг користуватись Суд, щоб встановити більш узгоджене, усталене та принципове ставлення до екстериторіальної юрисдикції.

Для кращого розуміння особливостей застосування Судом принципу екстериторіальності слід також звернути увагу на інформаційно-тематичний листок «Екстериторіальна юрисдикція держав — учасниць Європейської конвенції з прав людини». [5] Відповідно до якого важливим для вивчення є питання про те, чи дії, які є підставою для скарг заявника, підпадають під юрисдикцію держави-відповідача та чи дійсно така держава відповідальна за зазначені дії згідно з Конвенцією. Суд додає, що питання чи дійсно держава відповідальна за вказані у скарзі дії є первісним та має бути вирішене Судом радше на етапі розгляду заяви по суті. Також Суд має провести розмежування між питанням юрисдикції в розумінні статті 1 Конвенції та питанням покладання відповідальності за заявлене порушення на державу-відповідача через її дії чи бездіяльність, причому останнє питання досліджується з точки зору сумісності заяви *ratione personae* з положеннями Конвенції. Суд зазвичай розглядає питання покладання відповідальності (*imputability*) та відповідальності (*responsibility*) як такі, що є нерозривно пов'язаними між собою; при цьому держава визнає свою відповідальність за Конвенцією лише у тому випадку, якщо заявлене порушення може бути поставлене їй у провину. Проте в деяких конкретних справах Суд з обережністю проводить розмежування між цими двома поняттями і розглядає їх окремо.

Саме у Рішенні по справі *Ukraine and the Netherlands v. Russia* у 2023 р. Суд встановив, що росія фактично контролювала всі території, які перебували в руках сепаратистів з 11 травня 2014 року через свою військову присутність на сході України та мала вирішальний вплив, яким вона

користувалась на цих територіях внаслідок своєї військової, політичної та економічної підтримки т.з. «днр» і «лнр». Суд встановив, що держава-відповідач мала значний вплив на військову стратегію сепаратистів, тобто вона постачала зброю та інше військове обладнання сепаратистам у значних масштабах, фінансувала їхні дії, а тому скарга України щодо подій, які відбулися в межах території, що перебувала під контролем сепаратистів з 11 травня 2014 року, які контролювалися рф, підпадає під юрисдикцію рф (екстериторіально).

Узагальнюючи усе вищезгадане слід відмітити, що Європейський суд з прав людини вирішуючи питання пов'язані із застосуваннями Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. виступає міжнародним арбітром для вирішення справ та надання відповідної правової оцінки, а його рішення суттєво впливають на процес імплементації міжнародного гуманітарного права.

Література:

1. Report of the International Law Commission on the work of its 58th session (2006), A/61/10. Annex E. Extraterritorial jurisdiction URL: <http://legal.un.org/ilc/reports/2006/2006report.htm>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. European Court of Human Rights. Banković and others v. Belgium and Others. Application No. 52207/99. Decision of 12 December 2001.
4. Judgement in the Case of «Ukraine and the Netherlands v. Russia», 25.01.2023 URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-7550165-10372782>
5. Extra-territorial jurisdiction of States Parties to the European Convention on Human Rights 2018 URL: https://www.echr.coe.int/documents/fs_extra-territorial_jurisdiction_eng.pdf